

требує покращення регуляторного та ділового середовища в національній економіці, прозорих та стабільних правил бізнесу. Крім внутрішньої складової створення привабливого інвестиційного клімату, Україна повинна більш ефективно використовувати і зовнішні фактори його розвитку. Вступ до СОТ, інституційно-торговельне зближення з Єдиним внутрішнім ринком ЄС у формах

вільної торгівлі, окремих секторальних та проектних угод, асоціації, партнерства в митному союзі – це могутній сигнал для інвесторів та історичний шанс для України перетворити національну економіку з периферійної європейської на інтегровану європейську.

Надійшла до редколегії 02.12.05

А. Копистира, канд. екон. наук

ВПЛИВ ТІНЬОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА ІНТЕГРАЦІЮ В ЄВРОПІ

Розглянуто динаміку зростання тіньової економіки в Європі, визначено причини такого зростання та проаналізовано результати економіко-математичної моделі, що пов'язує процеси корупції та інтеграції. Виявлено, що країни з вищим рівнем корупції більш схильні до інтеграції, ніж ті, де корупція менша.

In the given article dynamics of shadow economy in Europe and reasons for its growth were analyzed. Also the results of economic model, which compare the processes of corruption and integration, were investigated. It was determined that countries with higher level of corruption tend more to participate in integration, than those with lower one.

Вирішення проблеми визначення диверсифікації форм, методології, способів поширення та стратегії боротьби з тіньовою економікою привертає увагу великої кількості економістів, політиків та науковців. Із закордонних дослідників доцільно було б зазначити Ф. Снайдера, Ф. Хоффмана, М. Лако, С. Джонсона, Д. Кауфмана.

При розгляді питання впливу тіньових економічних процесів на інтеграцію в Європі доцільно було б простежити динаміку зростання частки тіньової економіки в деяких країнах світу, наведену в табл. 1.

Таблиця 1. Динаміка обсягу тіньової економіки (у відсотках ВВП), обрахована за допомогою методу попиту на готівку [5]

Країна	1960	1970	1980	1994	1995	1996	1997	2002 ¹
Австралія	-	-	-	13,0	13,2	14,0	13,9	-
Австрія	0,4	1,8	3,0	6,7	7,3	8,3	8,9	-
Бельгія	-	10,4	16,4	21,4	21,6	21,9	22,4	-
Велика Британія	-	2,0	8,4	12,4	12,6	13,1	13,0	12,5
Греція	-	-	-	26,0	26,6	28,5	-	-
Данія	3,8-4,8	5,3-7,4	6,9-10,2	17,6	18,1	18,3	18,1	-
Ірландія	-	4,3	8,0	15,3	15,6	15,9	16,1	-
Іспанія	-	10,3	17,2	22,3	22,6	22,9	23,1	22,5
Італія	-	10,7	16,7	25,8	26,2	27,0	27,3	27,0
Канада	-	-	10,1-11,2	14,6	15,0	15,1	14,8	-
Нідерланди	-	4,8	9,1	13,6	14,1	14,0	13,5	-
Німеччина	2,0-2,1	2,7-3,0	10,3-11,2	13,1	13,9	14,5	15,0	16,0
Нова Зеландія	-	6,9	9,2	11,3	-	-	-	-
Норвегія	1,3-1,7	6,2-6,9	10,2-10,9	17,9	18,5	18,9	19,4	-
Сполучені Штати	2,1-4,1	2,6-4,6	3,9-6,1	9,4	9,0	8,8	8,8	8,7
Франція	-	3,9	6,9	14,3	14,8	14,9	14,7	15,0
Швейцарія	1,2	4,1	6,5	6,6	6,9	7,5	8,1	-
Швеція	1,5-1,8	6,8-7,8	11,9-12,4	18,3	18,9	19,2	19,8	-

¹джерело: [1, с. 17-28].

Якщо проаналізувати динаміку результатів, отриманих за допомогою методу попиту на готівку, стає очевидним, що серед розвинених країн Європи Італія (27,3 % ВВП), Іспанія (23,1 % ВВП) та Бельгія (22,4 % ВВП) мають найбільші тіньові економіки. У середній групі – Швеція (19,8 % ВВП), Норвегія (19,4 % ВВП), Данія (18,1 % ВВП), Ірландія (16,1 % ВВП), Франція (14,7 % ВВП), Нідерланди (13,5 % ВВП). У групу країн з найменшою тіньовою економікою потрапили Австрія (8,9 % ВВП) та Швейцарія (8,1 % ВВП).

Остання колонка цифр – прогнозні дані, підраховані офіційними експертами Німеччини. За їхніми даними, обсяги обороту в тіньовій економіці країни постійно зростають: якщо в 1995 р. вони становили майже 250 млрд євро, то в 2002 р., відповідно до оцінок, – 350 млрд євро (зростання приблизно на 45 %). Це означає, що в

країні приблизно 16 % ВВП створюється в тіньовому секторі економіки. Порівняно з іншими промислово розвиненими країнами ФРН займає лідируючі позиції, поступаючись за цим показником лише Іспанії (22,5 %) та Італії (27 %). Для порівняння: у США частка ВВП, виробленого в тіньовій економіці, становить 8,7 %, Японії – 11,1 %, Великій Британії – 12,5 %, Франції – 15 % [1].

Для порівняння в табл. 2 наведено частку тіньової економіки у країнах Центральної та Східної Європи.

Проаналізувавши динаміку зростання тіньової економіки впродовж тривалого періоду часу, необхідно сфокусуватися на аналізі тіньового ринку робочої сили. З певної низки причин, які будуть проаналізовані нижче, можна зробити висновок про те, що тіньовий ринок робочої сили в країнах ЄС розвивається більш швидкими темпами, ніж усі інші тіньові ринки з частковою заборонаю.

Таблиця 2. Частка тіньової економіки в перехідних країнах (у % ВВП) за методом споживання електроенергії. Результати Джонсона та ін. [3] та в дужках – результати Лако [4]

Країна	У середньому за 1989–1990 рр.	У середньому за 1990–1993 рр.	У середньому за 1994–1995 рр.
Болгарія	24,0	(26,1)	26,3 (32,7)
Хорватія	22,8	(-)	23,5 (39,0)
Чехія	6,4	(23,0)	13,4 (28,7)
Угорщина	27,5	(25,1)	30,7 (30,9)
Македонія	-	(-)	- (40,4)
Польща	17,7	(27,2)	20,3 (31,8)
Румунія	18,0	(20,9)	16,0 (29,0)
Словаччина	6,9	(23,0)	14,2 (30,6)
Словенія	-	(26,8)	- (28,5)
У середньому	17,6	(17,6)	20,6 (32,4)

Для пояснення цієї ситуації необхідно проаналізувати причини та стимули переходу працівників у тінь. Перш за все, це витрати, пов'язані з податковим та соціальним навантаженням на заробітну платню. У деяких країнах ЄС ці витрати навіть перевищують реальну заробітну платню, отримувану працівником.

Наприклад, про складність податкового пресу Німеччини свідчить той факт, що із 365 днів на рік 201,5 день німці працюють на державу і лише з 20 липня – на себе. Таким чином з кожного заробленого євро у власному розпорядженні залишається близько 45 центів, 32 центи – це податковий тягар, а 23 – так звані соціальні витрати (медичне страхування, пенсійне страхування і т. ін.). Саме для зменшення податкового тиску уряд був змушений запровадити масштабну податкову реформу.

Мета реформи полягає в тому, щоб шляхом поетапного, протягом 1999–2005 рр., зниження податкових ставок, спрощення самої податкової системи зменшити податковий тягар як на фізичних осіб (сім'ї), так і на підприємства, особливо дрібного і середнього бізнесу, зменшити внутрішній державний борг (понад 1,5 трлн нім. марок у 2000), консолідувати федеральний бюджет (у 2000 дефіцит федерального бюджету становив 23,8 млрд євро, 2001 – 22,3 млрд євро, впродовж 2002–2005 передбачено його подальше скорочення до 5 млрд євро), створити нові робочі місця (на початок липня 2002 в країні нараховувалось 4,1 млн безробітних, або 7,4 % від кількості працездатного населення), поживити загальну макроекономічну ситуацію, стимулювати економічне зростання та вихід підприємств з тіні.

Очікується, що впродовж 2001–2005 рр. загальне розвантаження економіки від податкового тиску становитиме близько 32 млрд євро, з яких 11,8 млрд євро припадуть на середній бізнес. Проте в проголошеній німецьким урядом реформі податкової системи в першому кварталі 2002 р. з'явилися перші ознаки "збою" (гальмування). Замість очікуваного збільшення надходжень від податків відбувається їх скорочення (порівняно з I кварталом 2001 вони зменшилися на 5,8 %, або майже на 5,5 млрд євро). Цей процес на фоні, хоч і незначного, зростання є дещо незрозумілим і алогічним з економічного погляду. Наприклад, однією з причин падіння надходжень податку з обороту виступає ухилення підприємств від оподаткування шляхом фальсифікації документів.

Наступна причина пов'язана зі зростанням рівня інтеграції та кооперації в регіоні. Підвищення рівня інтеграції в ЄС викликало зменшення бар'єрів та ефективність контролю за переливом капіталу всередині об'єднання. Утворилася ситуація, коли податки на капітал, унаслідок комбінацій з трансфертними цінами сплачуються в податкових оазах. Не в змозі боротися з "летючими" капіталами керівні органи та національні уряди країн ЄС вирішили перенести податковий тягар з пода-

тків на капітал, збільшивши ставки податків на заробітну платню та соціальні внески.

Третя причина – рівень заробітної плати в країнах ЄС (як і в усіх розвинених країнах світу) є високим порівняно з країнами з перехідною економікою та країнами, що розвиваються. Це викликає значний приплив іммігрантів, переважна більшість яких перебуває на території цих країн незаконно, і відповідно продавати свою робочу силу вони можуть лише на тіньовому ринку. Такий розвиток подій сприяє ще більшому розширенню тіньового ринку робочої сили, оскільки для роботодавця не тільки зникає податковий та соціальний тиск, але й суттєво зменшуються витрати на реальну заробітну платню.

Таким чином, дедалі більше європейських роботодавців використовують іммігрантів, скорочуючи легальних вітчизняних працівників (особливо некваліфікованих).

Слід зазначити, що при висвітленні даного питання дуже важко навести будь-які емпіричні факти. Існують лише деякі спорадичні дослідження для різних європейських країн, проведені в різні періоди часу. Але, незважаючи на це, вони дають деяке уявлення про масштаби розвитку цього явища в ЄС. Наприклад, у Данії частка працездатного населення, задіяного в тішовій економіці зросла з 8,3 % у 1980 р. до 15,4 % у 1994 р. У Німеччині з 8–12 % у 1974–82 рр. до 22 % у 1998 р. Для цих країн це дуже високе зростання. В інших країнах частка тішової робочої сили також значна. В Італії 10–35 % (1979), Іспанії 9–26,5 % (1979–80), Швеції 13–14 % (1978) та у Франції 3–6 % (1979–1982). Загалом в Європейському Союзі щонайменше 10 % працездатного населення працюють на тішовому ринку. Ці цифри демонструють швидку динаміку зростання тішового ринку робочої сили в країнах ЄС та є одним із пояснень постійного зростання безробіття в Німеччині. Слід зазначити, що всі вищенаведені цифри були отримані методом опитування серед громадян даних країн і не враховують нелегальну міграцію.

Так звана ліва робота не береться до уваги при нарахуванні пенсій, вона призводить до тяжких наслідків для соціальної системи країни. За умов високого рівня безробіття (у ФРН чисельність безробітних у липні 2002 склала 3,954 млн осіб) та постійно зростаючої кількості пенсіонерів нелегальна зайнятість підриває всю економічну систему. За підрахунками Федерального міністерства фінансів Німеччини, в країні нелегально працюють близько 5 млн осіб, внаслідок чого країна практично втрачає 500 тис. офіційних робочих місць, а державний бюджет недоотримує надходжень від податків на суму в 65–70 млрд євро [7]. Нелегальна зайнятість має значне поширення в галузях, де значною мірою використовується ручна праця (малий і середній бізнес, сфера послуг, сільське господарство, будівельна галузь).

При розгляді питання прямого зв'язку корупції та інтеграційних процесів необхідно звернути увагу на мо-

дель, розроблену Ганузою та Хуком [2]. У даній моделі було проаналізовано те, як корупція впливає на стимули країн створити економічний союз.

Спорадичні емпіричні дослідження показують, що у випадку ЄС існує обернена залежність між підтримкою населення процесів інтеграції та рівнем національної корупції. Країни з добре організованою системою державної влади з низьким рівнем корупції здаються більш скептичними до процесу європейської інтеграції (а їх населення підтримує цей процес з меншим ентузіазмом), ніж країни з більшим рівнем корупції. Наприклад, Данія проголосувала на референдумі проти приєднання до Маастрихтського договору, в той час як Греція домогалася прийняття до Євросоюзу, хоча і не відповідала критеріям конвергенції.

Зазвичай національні уряди клопочуться тільки про прибутки національних фірм, що призводить до тенденції протекціонізму і має негативні наслідки для інших країн. Економічний союз зменшує ці наслідки та запроваджує наднаціональні органи для зменшення протекціонізму. Останнє зменшує рівень свободи національних урядів, тобто союз може запровадити правила, які забороняють субсидування національних фірм або змушують заключати державні контракти лише після проведення іноземного тендеру. Менший рівень свободи для національних урядів залишає їм менше простору для корупції, а це в свою чергу краще ціниться тими громадянами, які мають менший ступінь довіри до свого національного уряду. У даній моделі державні контракти можуть бути на різні суми. Ступінь свободи уряду визначається максимальною сумою державного контракту, для якого може бути використано пошук замовника на внутрішньому ринку. Якщо економічного союзу немає, то внутрішні політичні процеси визначають міру свободи уряду. Якщо союз сформовано, то дві країни в

ході переговорного процесу визначають спільний рівень свободи для своїх урядів.

У даній моделі показується, що у випадку відсутності економічного союзу, у країні, більш схильній до корупції, встановлюється менший рівень свободи уряду. Формування економічного союзу зменшить рівень свободи обох урядів і відповідно приведе до зменшення корупції. Більш корумпована країна виграє від союзу з двох причин: (i) зменшення рівня свободи уряду через формування союзу відбувається меншою мірою та з меншими втратами, (ii) вигравш від торгівлі більший, оскільки зменшення рівня свободи уряду в другій країні відбулося більшою мірою. Саме з цієї причини менш корумпована країна не захоче приєднуватися до союзу, якщо різниця в рівнях корупції буде велика. Але існує невелика ймовірність виникнення цієї ситуації, оскільки, якщо менш корумпована країна має технологічні переваги порівняно з більш корумпованою країною, то вони переважають ефект корупції, і, таким чином, менш корумпована країна буде мати вигравш у торгівлі. Різниця в рівнях корупції може бути переважена різницею в ефективності, яка забезпечить збільшення основного набору параметрів, при яких формування економічного союзу буде доцільним.

Таким чином, корупція в союзі буде зменшена, однак більш корумпована країна буде головним прибічником союзу, іншими словами, у союзі буде "корумпована душа".

З цієї теоретичної моделі виводяться дві гіпотези: (i) більш корумпована країна буде краще підтримувати інтеграційні процеси, оскільки вона буде мати від цього більшу вигоду. (ii) бажання прийняти нового члена до союзу тим більше падає, чим більший у нього рівень корупції. Ці гіпотези будуть перевірені на прикладі ЄС, використовуючи емпіричні дані. Як емпіричні дані використовується індекс визначення корупції Transparency International, а також стандартні Eurobarometers (табл. 3).

Таблиця 3. Підтримка розширення та корупція (інформацію про EU15 було взято з Eurobarometers 51, 49,47,45. Перша цифра показує відсоток "за", друга – відсоток "проти" прийому даного нового члена)

Країна	1999		1998		1997		1996	
	CPI	EU15	CPI	EU15	CPI	EU15	CPI	EU15
Швейцарія	8,9	70-13	8,9	-	8,61	72-12	8,76	72-14
Норвегія	8,9	70-12	9,0	-	8,92	69-13	8,87	70-15
Словенія	6,0	32-42	-	39-35	-	34-39	-	34-43
Естонія	5,7	36-38	5,7	41-32	-	36-37	-	37-40
Угорщина	5,2	46-31	5,0	53-24	5,18	49-28	4,86	51-30
Чехія	4,6	40-35	4,8	48-28	5,2	43-33	5,37	44-36
Польща	4,2	43-35	4,6	49-29	5,08	46-33	5,57	49-33
Литва	3,8	35-39	-	41-33	-	35-37	-	37-40
Словаччина	3,7	35-39	3,9	43-32	-	36-38	0-98	38-41
Туреччина	3,6	29-47	3,4	-	3,21	32-45	3,54	36-44
Латвія	3,4	35-38	2,7	41-32	-	36-37	-	38-39
Болгарія	3,3	35-40	2,9	42-33	-	37-37	-	37-42
Румунія	3,3	33-43	3,0	39-37	3,44	35-42	-	38-42

Але незважаючи на те, що модель математично підтверджує всі висловлені вище гіпотези, не можна не зазначити наступного. По-перше, сумнівним є припущення про те, що більш корумпований уряд має меншу свободу дій (суму проекту, при якій він може не виставляти його на міжнародний аукціон), внаслідок того, що його менше підтримують виборці. Сумнівність полягає в тому, що:

а) саме уряд встановлює собі рівень свободи, і виборці впливають на нього лише опосередковано;

б) чим більший рівень корупції уряду, тим більший рівень свободи він собі і встановить.

На думку автора, механізм приєднання до економічного союзу виглядає таким чином: більш корумпований уряд є менш ефективним, відповідно і країна, якою він

керував впродовж тривалого часу, є біднішою. Отже при вступі в економічний союз з менш корумпованою (більш багатою) державою більш корумпований уряд розраховує на отримання різного роду допомоги, чимала частина якої (внаслідок корумпованості уряду) піде в кишеню самих урядовців. Пересічні громадяни більш корумпованої (біднішої) країни мають відчутно нижчий рівень доходів, ніж громадяни менш корумпованої (багатшої) країни, тобто вони теж будуть схвалювати вступ своєї держави до економічного союзу, де рівні доходів відповідних верств населення матимуть тенденцію до вирівнювання.

1. Baethge H., Hoffman F. Schattenwirtschaft // Capital. – 2002. – № 6.
2. Ganuza J.-J., Hauk E. Economic integration and corruption: the corrupt soul of the European Union. Department d'Economia i Empresa // UPF.

Working paper ref.482. – 2000. 3. Johnson S.; Kaufmann D.; Shleifer A. The unofficial economy in transition // Brookings Papers on Economic Activity, fall. – Washington, 1997. 4. Lackó M. Hidden economy an unknown quantity? Comparative analyses of hidden economies in transition countries in 1989-95 // Working paper 9905. – Linz, 1999. 5. Schneider F.; Enste D. Shadow economies around the world: Size, causes and consequences //

IMF Working paper WP/00/26 February. – 2000. 6. Вергун Л.І. Тіньова економіка, нелегальна зайнятість та корупція у Німеччині // Актуальні пробл. міжнарод. відносин. – Вип. 33. – Ч. 1. 7. Мёрер-Функ А. Нелегальна занятость и её последствия для социальных систем и рынка Германии // Inter Nationes, Basis-Info. – 2001. – № 25.

Надійшла до редколегії

В. Мазуренко, канд. екон. наук, М. Костенко, магістр

СТРАТЕГІЧНІ ГАЛУЗІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЯК ФАКТОР КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НА МІЖНАРОДНИХ РИНКАХ

Проаналізовано стан і перспективи розвитку титанової промисловості. Обґрунтовано підхід, що титанова промисловість є однією з галузей, які можуть конкурувати на міжнародних ринках і таким чином сприятимуть конкурентоспроможності й незалежності економіки України в цілому.

There is analyzed the conditions and prospects of titanium industry development in the article. It is obviously that titanium industry is one of the most competitive industry which can compete on the international market and thereby it will make Ukraine more independent and competitive in a whole.

Значення та важливість титанової промисловості для загальнолюдського прогресу та світової економіки переоцінити неможливо. Необхідність розвитку саме цієї галузі як однієї з найперспективніших уже ні в кого не викликає жодних сумнівів, і не в останню чергу можливості та стан даної галузі будуть визначати положення окремо взятих суб'єктів на міжнародній арені. Саме тому в останні 10 років проблема розвитку даної галузі стала дуже актуальною. Для економіки України актуальність проблеми полягає в тому, що, маючи потужну базу для створення конкурентного виробництва та захоплення свого цільового сегмента на світовому ринку та ринку СНД зокрема, галузь перебуває в глибокій кризі і переживає дуже тяжкі часи.

Титан та його сплави завдяки винятково високим фізичним і функціональним якостям, а також відмінній технологічності, останнім часом стали незмінним та невід'ємним матеріалом у ракетно-космічній та авіаційній техніці, суднобудуванні та хімічній промисловості (на будівництво атомного підводного крейсера типу "Курск" необхідно 6 тис. тонн титанового прокату).

Титанова промисловість відносно молода – торгівля титаном почала розвиватися приблизно 25 років тому. Ринку титану розвивається хвилеподібно: кожні чотири-п'ять років він переживає певний спад. Головний фактор, що впливає на світовий ринок титану, – авіаційно-космічна галузь. Так історично склалося, що титанова промисловість прямо залежить від цієї галузі, яка споживає більше 50 % її продукції. Незважаючи на всі зусилля виробників титану диверсифікувати свій ринок збуту, такі спроби доки є марними – залежність від авіаційно-космічної галузі залишається найважливішим фактором, що впливає на ринок титану, яка в свою чергу залежить від рівня авіаперевезень. Криза у сфері авіаперевезень триває й досі після сумнозвісних подій 11 березня 2001 р., результатом чого стало зменшення замовлень на будівництво літаків. Загалом світові авіакомпанії зняли замовлення на більш ніж 800 літаків Boeing 737.

Оскільки дана ресурсна база розроблюється відносно недовго, то запаси руд, що містять в своєму складі необхідну частку титану для його видобутку та подальшого збагачення, є досить значними. Але в той же час розвідка та наступна розробка таких родовищ є дуже капітало- та наукоємними і вимагають багато часу, що в свою чергу надає відчутні конкурентні переваги тим суб'єктам, які вже зайняли свою нішу на даному ринку і налагодили ланцюги виробництва та збуту [8]. Основними виробниками титану залишаються країни СНД (Росія, Україна, Казахстан) – 60 %, Японія та США і в незначних об'ємах Китай. Україна є монополістом з видобутку сировини в СНД та Європі.

Ще один факт, який потребує нашої уваги при аналізі ринку титану: характер поведінки його учасників. На відміну від споживчих ринків, де яскраво виражена фрагментація (споживачі шукають індивідуальні рішення для задоволення потреб), на промислових ринках пропозиція має тенденцію до концентрації, тобто до скорочення альтернатив постачання [15]. Парадоксально, але чим більше організації конкурують у ціні, тим менше споживачі їх розрізняють. Як наслідок – вимушена концентрація, злиття, поглинання, зміни політики бренду тощо.

Крім того, по всьому світу спостерігається дуже цікава тенденція: трансконтинентальна економічна інтеграція, в якій зацікавлені міжнародні концерни. З'явилися нові ринки: Південна Америка, Китай, Південно-Східна Азія, Східна Європа. Світова практика показує, що сьогодні головною метою транснаціональних гігантів вже не є просто вивіз капіталу до джерел дешевої робочої сили та сировини, а товару – на старі ринки Північної Америки та Європи. Світові концерни прагнуть знайти перспективні ринки, а потім, орієнтуючись на них та з урахуванням їх потреб, розбудовують вертикально інтегровані структури, повний ланцюг виробництва (від видобутку сировини до виготовлення кінцевого продукту). Головна мета світових концернів – запропонувати кінцевий продукт кінцевому споживачу, оскільки після кожного переділу сировини вартість товару зростає в кілька разів. Ті, хто не інтегрувався, будуть вимушені продавати напівфабрикати або неякісну продукцію [12].

Нині Україна намагається проводити самостійну економічну політику, орієнтовану на інтеграцію з Європою. І це зрозуміло. Ми – одна з найбільш населених європейських країн і хочемо зайняти в Європі гідне місце. Але ж для цього необхідно визначити галузі, які повинні стати пріоритетними для української економіки. У той час, коли чорна металургія переживає неймовірні конкурентні труднощі на європейському ринку, однією з таких галузей могла б стати галузь титановмісних матеріалів, для розвитку якої в нас є всі передумови: найбагатша сировинна база, унікальна наукова і певна виробнича бази. Проте до створення сучасного конкурентоспроможного виробництва нам ще дуже далеко.

Фахівці і керівники підприємств, посадовці, політики і журналісти наголошують на необхідності створення "повного циклу" – від видобутку сировини до виробництва високотехнологічної конкурентоспроможної продукції. На "метале" виробництво йде не набагато більше 5 % титанової сировини, а все інше – це лаки і фарби, папір, пластмаси. Виробництво металічного титану для машинобудування, теплоенергетики, будівництва і ВПК – ринок консервативний, стабільний. Гравці на ньому визначені